

3. Сафін О.Д., Бондаренко О.М. Невербальна комунікація у міжособистісній взаємодії військовослужбовця та проблеми її інтерпретації / О.Д. Сафін, О.М. Бондаренко. – Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. "Проблеми загальної та педагогічної психології", 2004, Т. VI, вип. 4. – С. 112-122.
4. Каптерев П.Ф. О детской лжи / П.Ф. Каптерев // Русская школа. – 1900. – №12. – С. 63-95.
5. Мелитан К. Психология лжи / К. Мелитан. Пер. с фр. – М.: Изд-во А.Сомов, 1903. – 214 с.
6. Дюпра Ж. Ложь / Ж. Дюпра. Пер. с фр. – Саратов: Изд-во "Новь" П.С. Феокритова. – 1905. – 296 с.
7. Штерн В. Психология свидетельских показаний / В. Штерн // Вестник права. Кн. 3. – 1902. – С. 34-46.
8. Петропавловский С. К философии лжи / С. Петропавловский. – СПб., 1906.
9. Липманн О. Психология лжи / О. Липманн. – Харьков, 1926.

10. Лурия А.Р. Психология в определении следов преступления / А.Р. Лурия // Научное слово. – 1928. – №3.
11. Липманн О., Адам Л. Ложь в праве / О. Липманн, Л. Адам. – Харьков: юрид. изд. Украины, 1929. – 189 с.
12. Barland G. Use of voice changes in the detection of deception /G.Barland// Polygraph, 1978. – №7. – P. 129-140.
13. Lykken D.T. A tremor in the blood. Uses and abuses of the Lie Detector /D.T. Lykken. – N.Y.: McGraw-hill Book Company, 1981.
14. Podlesny J., Raskin D. Physiological measures and detection of deception /J. Podlesny, D. Raskin// Psychological Bulletin, 1977, V.84. – № 4. – P. 782-799.
15. Ратинов А.Р. Логико-психологическая структура лжи и ошибки в свидетельских показаниях / А.Р. Ратинов, Н.И. Гаврилова / Вопросы борьбы с преступностью. – М.: Изд-во Книжная палата, 1982. – Вып. 37. – С. 44-57.

Надійшла до редколегії 07.07.15

О. Колесник, канд. психол. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ИССЛЕДОВАННОСТИ ПРОБЛЕМЫ ДЕЗИНФОРМАЦИИ В МЕЖЛИЧНОСТНОМ ОБЩЕНИИ

В статье рассмотрена в теоретическом аспекте проблема дезинформации как вида лжи в контексте мировоззренческих, морально-этических проблем (соотношение истины, правды, лжи), она занимает важное место в структуре социально-психологического знания. Исследование дезинформации выступает как один из аспектов решения проблем психологии взаимопонимания, общения, конфликтов и духовно-нравственного содержания человеческих взаимоотношений.

Ключевые слова: дезинформация, ложь, общение, человеческие взаимоотношения.

O. Kolisnyk, PhD in Psychology

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF THE STATE OF RESEARCHED PROBLEM OF DESINFORMATION WITHIN INTERPERSONAL COMMUNICATION

The article deals with theoretical aspects of disinformation as a type of lie in the context of the outlook, moral and ethical issues (correlation of truth and lies). It holds a prominent place in the structure of socio-psychological knowledge. Research of disinformation serves as one of the aspects of solving issues related to psychology of mutual understanding, communication, conflicts as well as spiritual and moral content of human relationships.

Key words: disinformation, lies, communication, human mutual relations.

УДК 159.923.2

О. Корніяка, д-р психол. наук, ст. наук. співроб.

Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, Київ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті аналізуються основні способи та засоби психологічного сприяння процесу самоздійснення викладача вищої школи.

Ключові слова: психологічний супровід, професійне самоздійснення, особистісне самоздійснення, комунікативна компетентність, психологічний тренінг.

Постановка проблеми. Нинішня національна стратегія розвитку освіти спрямована на радикальне підвищення її якості та конкурентоспроможності у нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в європейський освітній простір. Актуальним стало питання модернізації освітнього середовища, в тому числі створення сучасної системи підготовки спеціалістів. У зв'язку з цим посилюється інтерес дослідників до вивчення специфіки професійного самоздійснення фахівця та психологічного сприяння цьому процесу. Особливо це стосується викладача вищої школи як представника соціономічних професій і як однієї з ключових постатей у фаховій підготовці і забезпеченні соціального та професійного сходження майбутніх професіоналів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час, як показало дослідження, не існує загальноприйнятої класифікації різних варіантів оптимізації процесу самоздійснення людини як суб'єкта професійної діяльності. Тому, охарактеризуємо ті основні способи та засоби сприяння цьому процесу, які доцільно використовувати передусім у сфері науково-педагогічної діяльності для досягнення ефекту в самоздійсненні викладача. При цьому, професійне самоздійснення ро-

зумімо тут: як процес досягнення і як здатність людини створювати саму себе; вміння, за П. Щедровицьким, "переосмислювати власну сутність"; як активний пошук можливостей розвитку, перетворення себе (згідно з позицією Є. Клімова) на повноцінного учасника співтовариства професіоналів з метою здобуття вершинних досягнень у професії.

Наразі можна виділити ті характеристики "професійної біографії" будь-якого суб'єкта діяльності, які виступають *вагомими передумовами* його професійного самоздійснення: це, передусім, сформованість професійного світогляду, в підґрунті якого – певні мотиви та настановлення, ціннісне ставлення до професії, до самого себе як фахівця, до співтовариства фахівців і до світу, стійка потреба в самореалізації, психологічна готовність до постійної роботи над собою, орієнтованість на безперервне професійне зростання, повсякденне вдосконалення в діяльності своєї професійної поведінки (вмінь та навичок), сформованість таких особистісних утворень, як ініціативність та креативність, здатність до творчого творення перспектив власного професійного розвитку тощо. Ці характеристики можуть стати і *метою* діяльності фахівця, набуття яких сприяє успішності його самоздійснення у професії.

У плані розвитку індивідуальної професійної свідомості, поглиблення світогляду увагу і психологів, і практиків привернула останнім часом проблема здатності спеціаліста до *цілепокладання* у просторі своєї професії. Створення, самостійна постановка цілей людиною спільно з контролем за їх досягненням являє собою, на думку дослідників, особливу інтегративну її здатність, складну властивість, яка виражає певне активне, світоглядно забарвлене *ставлення* особистості до свого професійного життя. Суб'єкт діяльності зі здатністю ставити нові цілі спроможний, за твердженням Л. Анциферової, "осягати тенденції розвитку своєї справи, здійснювати рефлексію стосовно своєї спеціальності, розглядати її в широкому соціальному контексті, відмовлятися від тих професійних стереотипів, які не виправдали себе" [1, с. 502].

Мета статті – проаналізувати основні способи та засоби психологічного сприяння процесу самоздійснення викладача вищої школи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Створюючи нові цілі, фахівець проектує через них себе у майбутньому і вже переживає ці нові проекти як частини своєї особистості, які виступають джерелом поглиблення її самосвідомості, "потужних мотивацій його спрямованої енергії", реалізації потенцій в діяльності. Тому цілеспрямоване формування такої здатності – через *систему спеціально розроблених завдань* – сприятиме підвищенню рівня розвитку фахівця як особистості і, водночас, стане умовою подальшого розвитку якісних змін у структурі індивідуальної професійної свідомості, її переходу на більш високий рівень.

Тим часом, питання психологічного сприяння професійному самоздійсненню суб'єкта діяльності має вирішуватися з урахуванням контексту різних моделей становлення професіонала та способів його існування в професії. До найпоширеніших моделей і концептуальних контекстів відносяться такі: модель вікового розвитку людини як суб'єкта праці (Є. Клімов, В. Бодров); "прогрес – регрес" (Є. Клімов); "адаптація – творчість" (С. Рубінштейн); континуум "соціалізації – індивідуалізації" (А. Маркова); модель професійного розвитку (Д. Сьюпер); концепти "активності", "професійної активності", "життєвого шляху" (Ю. Поваренков). Значущість цих "вимірів" розвитку професіонала полягає у з'ясуванні чи уточненні функцій різних об'єктивних та суб'єктивних чинників у його професійній самореалізації, їхньої спроможності детермінувати (забезпечити) – через якісні психічні зміни суб'єкта діяльності – *прогресивно-творчий спосіб* існування і самоздійснення у професії.

Особливе місце займає модель "ієрархічної організації зрілої особистості" Л. Анциферової, де вона конкретизувала положення про діалектику і спадкоємність минулого і майбутнього в житті людини, про "кумулявальне" минуле як необхідний фактор її подальшого розвитку.

На підставі порівняння моделей професійного розвитку людини Д. Завалішина встановила, що виокремлювані в них етапи фіксують такі професійні досягнення: "входження" людини в професійну працю (зазвичай це – етап адаптації); досягнення прийнятого для стійкої ефективності діяльності рівня когнітивного або особистісного розвитку (в різних концепціях етап становлення, стабілізації, ідентифікації з професією, професійної зрілості); найвищі досягнення в професії (етап майстерності, перетворення, творчого внеску в професію).

При цьому, неабияке значення для становлення і розвитку професіонала, його самоздійснення має такий "вимір" професіоналізму, як *"особистісна компетент-*

ність", під якою А. Маркова розуміє володіння прийомками особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості.

Саме особистісна компетентність фахівця, яка має особливу значущість для реалізації соціально-психологічної взаємодії двох особистостей: викладача і студента, забезпечує успішність їхнього взаємодіювання, взаємопізнання, встановлення взаємин і вироблення певного взаємоставлення один до одного через психологічний вплив. Та, навіть, багаторазовий психологічний вплив (у поєднанні двох його різновидів – діалогічного й авторитарного) не дасть, на думку О. Селезньової, реального результату поза *особистісним впливом* – тим паче, викладача. Такий вплив визначається як процес і результат зміни особистістю в ході взаємодії поведінки іншої особистості, її настановлень, намірів, уявлень, оцінок і т.п.

У педагогічному спілкуванні найбільше значення для викладача як суб'єкта особистісного впливу мають два взаємопов'язаних чинники: *авторитет і здатність викликати та підтримувати довіру до себе*. Довіра до особистості викладача невід'ємна від конкретної індивідуальності, належить їй: адже соціальний ефект досягається, передусім, завдяки особистості викладача, його харизматичності, а вже потім – завдяки його компетентності. Головним, визначальним тут є забезпечення довіри до себе через вдосконалення викладачем своєї особистісної компетентності, що підвищує сприятливість студентів до його впливів – інформаційних, трансформаційних, мотиваційних, формувальних тощо. При цьому він має змінювати, вдосконалювати і свої методи роботи, використовувати творчо опрацьований досвід колег, засвоювати перевірені практикою прийоми, обирати узгоджені зі змістом навчального матеріалу техніки викладання, повсякчас розвиватися, аби досягти благотворного впливу на свідомість студентів.

У зв'язку з важливістю професійного розвитку фахівця у плані самоздійснення в трудовій діяльності Є. Клімов застерігає від небажаних ходів у цьому розвитку й виокремлює п'ять його основних різновидів:

1. "Стихийний" розвиток, істотними ознаками якого є недостатнє або наївно упереджене орієнтування як у незримих обставинах середовища (світу професії, можливостей вибору варіантів трудових шляхів), так і у своїх особистих якостях, можливостях і обмеженнях. Тобто, йдеться про більш або менш ситуативну поведінку на певних етапах професійного самовизначення.

2. Хибноспрямований (девіантний, непуцящий) розвиток, що здійснюється на основі навмисно обмірковуваних самостійних рішень, але спирається або на неприйнятну мораль, або на одностороннє переконання, погляди.

3. Обтяжений розвиток (деструкція), що супроводжується шкідливими перебудовами, втратами або/і новоутвореннями в психічному складі людини (скажімо, втратою цінних якостей, появою душевної нечужості) і може породжуватися та підтримуватися обставинами самої професійної діяльності.

4. Застійний розвиток (стагнація): виявляється в тому, що людина перестає вдосконалюватися у своїй справі. Застрягає в рамках звичної діяльності.

5. "Зворотний" розвиток (деградація), що проявляється в тих чи інших стійких втратах якостей профпридатності, набутих раніше [3].

Вищенаведені небажані різновиди розвитку, що зумовлюються низкою зовнішніх і внутрішніх (психологічних) причин, призводять до таких згубних змістових змін психіки професіонала, коли вже не може йтися про його самоздійснення у професії.

У цьому плані для викладачів вищої школи (через обставини самої професійної діяльності, її надзвичайне напруження – адже професіонали цього типу змушені встановлювати численні комунікативні контакти з різними за віком, освітою, статусом, статтю тощо людьми, мають емоційно включатися у процес фахового спілкування) є нерідко актуальною і загрозовою для самоздійснення можливістю деструктивного (обтяженого) розвитку. Його наслідком можуть стати емоційне виснаження, деперсоналізація (втрата "Я"), депресії, втрата позитивного ставлення до партнерів зі спілкування, поява схильності до зловживання авторитарними формами взаємодії і в результаті – зниження професійної ефективності, що може призвести до "професійного вигорання".

У разі емоційного "вигорання" викладачі вищої школи мають більш уважно ставитися до власних емоційних станів, намагатися більш чітко їх диференціювати, оскільки вони мають велику значущість як для передавання знань студентам, так і для їх засвоєння ними. Для вдосконалення саморозуміння, корекції неадекватних емоційних та поведінкових стереотипів викладачеві потрібно особливу увагу звертати на *зворотний зв'язок*, що дає змогу зрозуміти власну роль у міжособистісних взаєминах зі студентами і колегами, оцінити їх реакцію на свою поведінку, правильно інтерпретувати емоційний зміст педагогічної взаємодії.

Крім того, важливим завданням сприяння професійному самоздійсненню фахівців цього типу є з'ясування змістового психологічного наповнення можливих деструктивних змін у кожному конкретному випадку професійного розвитку і вироблення *індивідуальних рекомендацій* щодо творення перспектив цього розвитку в нових умовах діяльності, віднайдення ефективних способів пристосування до швидко змінюваних умов.

Поза тим, Д. Завалішина на підставі опозиції "адаптивний – творчий" виокремила такі варіанти розвитку суб'єкта професійної діяльності: прогресивно-творчий (спеціаліст високого професіоналізму); адаптивно-репродуктивний; адаптивно-деформуючий (дає змогу спеціалісту досить успішно виконувати свої професійні функції – приміром, трудоголіки); дезадаптивно-деформуючий ("психічне вигорання"), який веде до серйозних особистісних та соматичних проблем і професійних невдач.

Аби забезпечити прогресивно-творчий спосіб існування фахівця у професії науково-педагогічного профілю, реалізацію всіх ціннісно-мотиваційних, пізнавальних, комунікативних, естетичних, етичних та інших його можливостей як "ефектів" самоздійснення і цілісної життєдіяльності, а також з метою усунення "дефектів" розвитку в професії, доцільне застосування в практиці професійних тренінгів, зокрема, *комунікативного тренінгу*, спрямованого на вдосконалення базових для цього типу професії вмій та навичок соціально-психологічної взаємодії, урізноманітнення засобів самовираження, особистісного впливу на суб'єктів педагогічного спілкування – адже особистість є інструментом професії, розвитку професіоналізму.

При цьому має місце не тільки професійне зростання. Як засвідчили дослідження в акмеології останніх років, у процесі становлення професіоналізму, в ході професійної діяльності сама *особистість обов'язково розвивається і змінюється*. Ці дослідження дали змогу зробити ряд висновків, важливих для концепції розвитку особистості професіонала (І. Кон; Корнеева):

1. Існує певний ступінь сталості особистісних рис протягом життя, але вона не є абсолютною. Залежно

від умов життя і діяльності, в тому числі професійної, лінія розвитку особистості може змінитися.

2. Міра сталості і змінюваності різних особистісних властивостей, а також різних типів особистості неоднакова.

3. Різним типам особистості відповідають різні типи розвитку.

4. Крім того, у професійній діяльності зміни особистості відбуваються *особливо інтенсивно*, оскільки вона концентрує на собі основну активність суб'єкта. Формування особистості тут являє собою процес утворення особливого типу системних відносин всередині цілісної психічної організації особистості [6].

При цьому може йтися, як мінімум, про чотири напрямки такого розвитку: особистісно-професійний, професійно-кваліфікаційний, професійно-службовий (посадовий) і моральний (Є. Богданов, А. Гусєв, А. Деркач, В. Дьяков, А. Реан, В. Шепель й ін.). Зрозуміло, визначальним тут є *особистісно-професійний* розвиток, що розуміється як процес формування особистості (у широкому розумінні) та її професіоналізму в само-розвитку, професійній діяльності і професійних взаємодіях. Узагальнення результатів цих досліджень дало змогу А. Реан стверджувати, що в процесі особистісно-професійного розвитку відбуваються такі прогресивні структурні зміни особистості:

1. Зміна спрямованості особистості: розширення кола інтересів і зміна системи потреб, актуалізація мотивів досягнення, зростання потреби в самореалізації і саморозвитку;

2. Збільшення досвіду і підвищення кваліфікації: підвищення компетентності, розвиток і розширення вмій та навичок, освоєння нових алгоритмів розв'язання професійних завдань, підвищення креативності діяльності;

3. Розвиток складних окремих здібностей;

4. Розвиток професійно важливих якостей, що визначаються специфікою діяльності;

5. Розвиток особистісно-ділових якостей.

6. Підвищення психологічної готовності [7].

Дослідження показали динаміку професійно важливих якостей протягом усього професійного шляху людини. Власне особистісні якості демонструють більшу змінюваність у ході професійної діяльності (приміром, мають місце динаміка і становлення професійної самооцінки).

До найпоширеніших моделей особистісної зміни, актуальних у плані вдосконалення особистості викладача вищої школи, відносяться такі: зміна особистості, *по-перше*, через взаємодію, тобто шляхом набуття нового досвіду і перевірки у ході комунікативної діяльності ефективності набутих раніше зв'язків спілкування; *по-друге*, в результаті подолання криз розвитку та зламних моментів у житті; *по-третє*, у процесі особливих взаємин, де чинником впливу виступає емпатія, яка допомагає краще орієнтуватися в комунікативній ситуації, надає впевненості у взаєминах.

Включення фахівців науково-педагогічного профілю у взаємобумовлений процес особистісно-професійного розвитку: розширення системи професійно-педагогічних вмій та навичок, здобуття нових знань, розширення спеціальних здібностей, поглиблення самосвідомості, формування нових інтересів, виникнення нових потреб, цінностей, способів діяльності, професійно важливих якостей тощо – сприяє більш ефективному освоєнню особистістю нових високопродуктивних алгоритмів і технологій діяльності, правильному вибору *професійної позиції* в соціально-психологічній взаємодії викладача і студента. Остання, зазвичай, ґрунтується ще й на *рольовій* позиції фахівця, що є найбільш динамі-

чним її компонентом і конкретизацією загальної професійної позиції в актуальній ситуації взаємодії. Так, А. Маркова виділяє близько 30 педагогічних позицій або типів викладачів: "індивідуальність", "майстер", "творець", "новатор", "діагност", "консультант", "психолог" тощо. Аналогічного принципу дотримується у своїй класифікації В. Кан-Калік, пропонуючи такі моделі педагогічного спілкування: "диригент", "дзеркало", "режисер" й ін.

Викладач вищої школи як повноцінний спеціаліст має поєднувати у собі ролі (позиції) педагога, дослідника, організатора, вихователя, вправного комуніканта і, зрештою, психолога. В актуальній ситуації взаємодії зі студентством ключовим *комунікативним настановленням* у рольовій позиції викладача має бути партнерство, тобто психологічна рівноправність партнерів зі спілкування, узгодженість їх дій, співпраця в педагогічній діяльності.

Педагогічне спілкування як форма професійної діяльності фахівця науково-педагогічного профілю і як система соціально-психологічної взаємодії між викладачем і студентами спрямоване на створення оптимальних умов для їх спільної діяльності і, зрештою, реалізацію завдань освітнього процесу, що веде до самоздійснення у професії. Запроуюкою останнього виступають гуманістична спрямованість на партнера зі спілкування, діалогічний та делікатний характер відносин між ними, захоплення викладача своїм фахом, постійне професійне вдосконалення.

До того, у професійному спілкуванні фахівців науково-педагогічного профілю мають бути наявні – для розв'язання специфічних комунікативних завдань: передавання інформації, взаємопізнання один одного, взаємодіє, взаємовпливу, управління діяльністю, що є своєрідними інструментами самоздійснення у професії, – такі складові їх комунікативної компетентності:

по-перше, спільний для цих фахівців тезаурус (схожа система мови, поняття, словесних значень); правильне, образне, емоційне, стилістично визначене мовлення; відповідна міміка, жестикуляція, кінетика; численні вербальні та невербальні стратегії і тактики, що об'єднуються у *комунікативному аспекті* спілкування;

по-друге, оцінка і розуміння людини людиною, здатність до співпереживання, розвинений "емоційний інтелект", уміння розуміти настрій інших людей, висока чутливість стосовно співрозмовника, вміння контролювати власні почуття та емоції тощо, що поєднуються в межах *перцептивного аспекту* спілкування;

по-третє, висока здатність до співпраці, позитивне ставлення до оточуючих, зосередженість на стимулюванні комунікації, симетричне включення в неї обох партнерів зі спілкування, прагнення до взаєморозуміння, що їх об'єднує *інтерактивний аспект* спілкування [4; 5].

Проте, як показало дослідження, не всі аспекти комунікативної компетентності викладача – особливо це стосується *вміння викладати свої думки, вміння слухати і перцептивно-невербальних засобів*, що належать до її визначальних складових, – мають достатній розвиток для виконання зумовлених фахом функцій. Для повноцінної їх реалізації, а відтак, самоздійснення, викладачеві потрібно передусім розвинути здатність оперативно і правильно орієнтуватися у постійно змінюваних умовах спілкування, віднаходити комунікативно активні засоби, які відповідали б його індивідуальності, постійно комунікативно вдосконалюватися.

Тим часом найвищі рівні професіоналізму і самоздійснення у просторі професії характеризуються, *по-перше*, особистісною значущістю для працівника його праці, що передбачає ранжирування людиною решти цінностей її життя; *по-друге*, "відкритістю" світу – пере-

дусім цінностям, досвіду своєї професії, тобто готовністю до самоосвіти, підвищення кваліфікації, розв'язання нових професійних завдань; *по-третє*, творчим ставленням до своєї праці, настановленням на вдосконалення засобів діяльності, що зазвичай характеризуються як "вихід за межі професії" [2].

Тим часом, практика показала, що інтерес до здійснення своєї професійної діяльності, безперервного якісного виконання мотивованих фахом завдань може зберігатися як завгодно довго у суб'єктів педагогічної діяльності, здатних саме до *творчості*. Останню розуміємо тут як здатність фахівця до постійного саморозвитку – особистісного, а головне, професійного. Таке розуміння творчості передбачає вміння фахівця науково-педагогічного профілю безкінечно відкривати нові грані та нюанси у своїй професійній діяльності, результатом чого є творчий самовияв у практиці, фахове зростання і, зрештою, самоздійснення.

На підставі вищесказаного ми дійшли таких **висновків з даного дослідження**:

В питанні самоздійснення фахівця, зокрема, викладача вищої школи – слід керуватися, на нашу думку, ідеєю цілісності особистості, її повноцінного функціонування у професійній і соціальній сфері. Реалізація в професії стратегії самоздійснення неодмінно пов'язана із здійсненням усіх напрямків діяльності викладача: педагогічного, когнітивного, виховного, комунікативного, наукового, методичного тощо і передбачає високорозвинену психологічну, в тому числі комунікативну компетентність, що слугує інструментом його професійного зростання.

Процес самоздійснення не повинен обмежуватися рамками професійної діяльності. Для забезпечення прогресивно-творчого способу існування фахівця у професії науково-педагогічного профілю потрібна реалізація всіх ціннісно-мотиваційних, пізнавальних, комунікативних, естетичних, етичних та інших його можливостей як "ефектив" самоздійснення і цілісного життєдіяльності.

Слід якомога раніше *цілеспрямовано формувати* значущі для діяльності властивості особистості й професійно важливі якості, а у разі потреби проводити одночасно їх психологічну корекцію. Досягти потрібного соціального ефекту можна за допомогою таких методів: консультування психолога, комунікативного тренінгу, соціально-психологічного тренування, ділових ігор, раціоналізації професійних завдань через відповідне інформування тощо.

Україн важливі *індивідуальний підхід* у плані психологічного сприяння розвитку особистості цього фахівця і створення можливостей для його *творчого самовираження*. Варто враховувати і ту обставину, що особистість, спрямована на професійне самоздійснення, зазвичай схильна до саморозвитку тих своїх властивостей, які детерміновані потребами її повноцінного функціонування у професії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як профілактичне запобігання професійним деформаціям можуть виступати постійний творчий підхід у діяльності, пошук нових варіантів виконання зумовлених фахом функцій, урізноманітнення сфер спілкування та виконання спеціально розроблених завдань.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л.И. Развитие личности специалиста как субъекта своей профессиональной жизни / Л.И. Анцыферова // Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / Сост. В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ; Логос, 2007. – С. 499–507.
2. Завалишина Д.Н. Модели профессионального развития человека / Д.Н. Завалишина // Профессиональная пригодность: субъектно-

деятельностный подход / Под ред. В.А. Бодрова. – М.: Изд-во "Институт психологии РАН", 2004. – С.55–78.

3. Климов Е.А. Общий обзор возможных нежелательных ходов профессионального развития / Е.А. Климов // Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – С.125–132.

4. Корніяка О.М. Особливості професійного самоздійснення фахівця науково-педагогічного профілю / О.М. Корніяка // Проблеми освіти: Наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2014. – Вип. 79. – С.58–67.

5. Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / Сост. В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ; Логос, 2007. – 855 с.

6. Психология общения. Энциклопедический словарь / Под общ. ред. А.А.Бодалева. – М.: Изд-во "Когито-Центр", 2011. – 600 с.

7. Реан А.А. Развитие профессионализма: проблемы изучения /А.А.Реан // Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия / Сост. В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ; Логос, 2007. – С.564–570.

Надійшла до редколегії 01.07.15

О. Корніяка, д-р психол. наук, ст. науч. сотр.

Институт психологии имени Г.С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье анализируются способы и средства психологического сопровождения процесса профессионального самоосуществления преподавателя высшей школы.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, профессиональное самоосуществление, личностное самоосуществление, коммуникативная компетентность, психологический тренинг.

O. Korniiaka, Doctor of Sciences in Psychology, Senior Research Associate

G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Studies of Ukraine, Kyiv

PSYCHOLOGICAL FOLLOW-UP OF THE PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF A TEACHER OF A HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The article is dedicated to the analysis of methods and means of psychological follow-up of the process of self-realization of a teacher of a higher educational establishment.

Keywords: psychological follow-up, professional self-realization, personal self-realization, communicative competence, psychological training.

УДК 159.946.3

Ю. Крилова-Грек, канд. психол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто політичний дискурс з психолінгвістичної точки зору, виокремлено складові, за якими здійснюється аналіз політичної комунікації, згідно з якими проаналізовано практичні матеріали політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, аналіз, стратегії, тактики, семантика, слова-маркери, символи, аудиторія, спікер.

Постановка проблеми. Політичний дискурс містить низку наукових досліджень різних галузей, таких як психологія, лінгвістика, соціологія тощо. Він є багатограним явищем, що складається з низки чинників, які в підсумку формують цілісний образ, що має на меті переконати, вселити віру, схилити аудиторію на свій бік задля заохочення або утримання потенційного електорату.

Мета статті. В цій статті ми розглянемо політичний дискурс внутрішньої політики в межах психолінгвістичної науки.

Викладення основного матеріалу дослідження. З психолінгвістичної точки зору політичний дискурс представляє собою сукупність мовленнєвих актів, способів їхньої подачі та манеру поведінки, що у підсумку формують імідж певного політика або політичної сили.

Аналіз продуктів політичної комунікації з психолінгвістичної точки зору містить такі компоненти:

- соціально-політичний контекст;
- стратегію та тактику поведінки;
- спосіб подачі інформації;
- прийоми для впливу на свідомість;
- цільову аудиторію, на яку розраховано промову.
- соціально-політичний контекст.

1. Стратегія та тактика поведінки. Спираючись на цю складову, будується доктрина поведінки: починаючи від дискурсу і закінчуючи іміджем. На прикладі передвиборчих перегонів до Верховної Ради України 2014 року прослідкуємо вплив соціально політичного контексту на політичну риторіку. В той час, коли основними словами-маркерами політичних програм минулих років були "на-

род", "благополуччя", "зарплати" та "пенсії", які більш пов'язані з матеріальним благополуччям, то у 2014 році основним лейтмотивом стали слова "стабільність", "перемога", "єдина", "сильна (країна, економіка, лідер)", "люстрація", "боротьба", "корупція". На зазначених семантичних змістах будувалася передвиборча агітація кандидатів. Відрізнялися лише стратегії, тактики та способи подачі інформації, в залежності від іміджу та цільової аудиторії кандидата. Треба наголосити, що в контексті політичного дискурсу зазначені слова потроху набувають символічного значення і стають символами-орієнтирами у внутрішній політиці. Вибір наведених слів-орієнтирів після 2013 року свідчить про появу нових пріоритетів та вимог суспільства до політичного, економічного та соціального розвитку країни.

2) Стратегія і тактика поведінки. Політичні ток-шоу є плідним матеріалом для дослідження прикладів політичного дискурсу. І хоча передачі такого типу передбачають інформаційні заготовки, мовні кліше, заздалегідь обдумані стратегії і тактики поведінки, все ж такі прямий ефір дає змогу побачити обмовки або певні незаплановані ситуації. Але, якщо ми ведемо мову про політичні ток-шоу в студії, то в основному, політичний дискурс у прямому ефірі має неконструктивний характер, учасники ток-шоу не мають на меті урегулювати конфлікт, а в основному, націлені на суперництво і домінування у використанні ефірного часу.

Дослідження показало, що домінуючою стратегією поведінки в прямому ефірі є суперництво, яке, зазвичай, реалізується через стратегії нападу, контр-відповіді, звинувачення із залученням таких тактик зви-